

Skript

HISTORISCH TIJDSCHRIFT

Artikel: Mythen, macht en ouderschap. Interview met Lotte Houwink ten Cate over *De mythe van het gezin*

Auteur: Pim Storm, Anika Salden en Stephanie de Graaf

Verschenen in *Skript Historisch Tijdschrift*, jaargang 47.3, 44-48.

© 2025 Stichting Skript Historisch Tijdschrift, Amsterdam

p-ISSN: 0165-7518

e-ISSN: 3051-2506

Skript Historisch Tijdschrift is een onafhankelijk wetenschappelijk blad dat viermaal per jaar verschijnt. De redactie, bestaande uit studenten en pas afgestudeerden, wil bijdragen aan actuele historische debatten, en biedt getalenteerde studenten de kans om hun werk aan een breder publiek te presenteren.

MYTHEN, MACHT EN OUDERSCHAP

INTERVIEW MET LOTTE HOUWINK TEN CATE OVER DE MYTHE VAN HET GEZIN

Pim Storm, Anika Salden en Stephanie de Graaf

Het kerngezin met een vader, moeder en twee kinderen wordt vaak gezien als het ideaalbeeld en is door velen door de geschiedenis heen al aangehaald voor politieke doeleinden. De Amerikaanse president Donald Trump hamert op traditionele familiewaarden en ook in de Nederlandse politiek wordt het kerngezin nog vaak neergezet als de hoeksteen van de samenleving. Waarom houden we er zo hardnekkig aan vast?

Lotte Houwink ten Cate, historicus aan de Universiteit van Londen en columnist voor *de Volkskrant*, schreef vorig jaar *De mythe van het gezin*. In dit boek belicht ze de geschiedenis van het traditionele gezin, weerlegt ze de politisering ervan en pleit ze voor meer erkenning van diverse gezinsvormen in de moderne samenleving. Het boek is voortgekomen uit Houwink ten Cates verwondering over hoe de maatschappij haar levenssituatie beoordeelt: eerst als alleenstaande moeder van haar zoon, later als hoogzwangere van haar dochter, die inmiddels is geboren. In mei spraken we met Houwink ten Cate over haar boek en over de positie van vrouwen op de werkvloer, in het bijzonder in de wetenschap.

Lotte Houwink ten Cate
Foto: Melissa Schriek

De oorsprong van de mythe

Veel mensen zien het kerngezin met twee ouders en twee kinderen als een natuurlijk gegeven, als een constante factor in ons verleden. Maar dat is het niet, stelt Houwink ten Cate. Het gezin zoals wij het nu kennen is het product van sociaal-economische veranderingen sinds de zestiende eeuw, en de erfenis van een burgerlijke, christelijke moraal. Het moderne thuisfront, met tuin en een deur die op slot kan, is een verschijnsel van

de moderne tijd. Het symboliseert niet alleen privacy en afzondering, maar ook de scheiding van werk en gezin.

Vroeger was dat anders. ‘Het huis was geen toevluchtsoord weg van de buitenwereld,’ schrijft Houwink ten Cate in *De mythe van het gezin*, ‘maar het centrum van de wereld.’¹ Mensen kwamen veel vaker bij elkaar over de vloer dan nu en een groot deel van het werkzame leven vond binnenshuis plaats. Het typisch Nederlandse voorhuis, zoals Bob Pierik

beschrijft in zijn studies over vroegmodern Amsterdam, combineerde vaak wonen en werken.² Achter de winkel woonde de familie en iedereen kon binnenkomen. Mannen stonden op papier vaak aan het hoofd van het bedrijf, maar vrouwen werkten net zo hard mee. De opkomst van grootschalige fabrieken in de achttiende en negentiende eeuw haalde vooral mannen weg uit de huizen, waardoor onbetaald huishoudelijk werk overbleef en steeds meer geassocieerd werd met vrouwen.

De moderne Nederlandse samenleving is nog altijd ingericht op het kerngezin. Dit is onder meer te zien in wetgeving, die het momenteel niet meer dan twee volwassenen toestaat om ouder van een kind te zijn of ouderlijk gezag te hebben, of in de ruimtelijke inrichting van veel steden en dorpen door de grootschalige bouw van eengezinswoningen. Deze structuren leggen de mogelijkheden voor gezinssamenstellingen en taakverdelingen aanzienlijk aan banden – niet in het minst, benadrukt Houwink ten Cate, met betrekking tot de mogelijkheden voor vrouwen. Waar vrouwen zich de afgelopen honderd jaar in het onderwijs en op de arbeidsmarkt enorm hebben opgewerkt – volgens Houwink ten Cate ‘een opmars die niet meer te stoppen is’ – blijven mannen in de emancipatie enorm achter. Wie een kind krijgt, ziet tegenwoordig duidelijker dan ooit hoe lastig het is om zich aan deze rolpatronen te onttrekken. De optie dat kinderen niet de achternaam van hun vader, maar hun moeder zouden aannemen, blijft tot haar grote ergernis onbespreekbaar.

Christien Brinkgreve, een van de eerste vrouwelijke hoogleraren van Nederland, beschrijft in *Beladen huis* (2025) hoe zij thuis terugviel in traditionele rollen. Hoewel Brinkgreve en haar man Arend Jan Heerma van Voss zich weliswaar in progressieve kringen bevonden, vervielen ze achter de voordeur toch in oude patronen. Brinkgreve droeg alsnog de hoofdverantwoordelijkheid voor

het huishouden en de kinderen. ‘Haar werk was toch minder belangrijk,’ merkt Houwink ten Cate tijdens het gesprek op. Juist dit terugvallen in traditionele rolpatronen laat volgens haar zien hoe diep de politiek van traditionele gezinnen doorwerkt.

Experimentele opvoeding en alternatieve gezinssamenstellingen

Het is lastig om bestaande gezinsnormen te doorbreken. Wellicht de belangrijkste reden hiervoor is dat het kerngezin, zoals we dat nu kennen, door de maatschappij wordt gezien als de beste omgeving voor een kind om in op te groeien. Op de vraag of er ook plek is voor de stem van kinderen in deze gedachtegang, reageert Houwink ten Cate dat ‘kinderen vaak als projectieschermen worden gezien, waarop ook ideeën over de toekomst van de natie worden geprojecteerd.’ Dit is in allerlei historische en politieke contexten terug te zien, bijvoorbeeld met het doel van een staat om liberaal-democratische of juist communistische burgers op te voeden.

Deze vragen over de stem van kinderen in hun eigen opvoeding werd een nieuw leven ingeblazen tijdens de jaren zeventig, toen groepen jonge ouders het kerngezin ter discussie gingen stellen. Voor een van de meest tot de verbeelding sprekende voorbeelden hiervan verwijst Houwink ten Cate naar de anti-autoritaire crèche Prins Konstantijn in Amsterdam, die in het begin van de jaren zeventig werd opgericht met het idee dat kinderen leidend moeten zijn in hun eigen opvoeding. In de documentaire *Onze kresj* (2014) blikt regisseur en programmamaker voor VPRO *Tegenlicht* Marije Meerman samen met haar broer Gregor Meerman terug op hun ervaringen als kind in deze crèche, evenals de ervaringen van andere kinderen die hier waren opgegroeid en van de vrijwilligers die de crèche runden. Ze laten zien hoe er een walhalla werd geschapen waar volwassenen en kinderen naakt rondliepen en elkaar beschilderden.

Kinderen konden hier elke dag van de week terecht en 's avonds bespraken de vrijwilligers hun observaties van die dag. Deze utopie liep echter al gauw uit op chaos, vertelt Houwink ten Cate, waarin idealen van ouders en andere vrijwilligers botsten en waarin kinderen, zo bleek naderhand, zich niet altijd veilig gevoeld hebben. 'En toch vond ik het er leuk uitzien,' vertelt ze. Het was in ieder geval een experiment met oprechte intenties, blijkt uit de documentaire, dat als een van de eerste initiatieven serieuze vraagtekens stelde bij de rol van kinderen in hun eigen opvoeding.

Volgens Houwink ten Cate weten we eigenlijk heel goed wat het beste voor een kind is: een fijne leefomgeving met stabiele volwassenen. 'Dat hoeven niet de biologische eigen ouders te zijn,' licht ze toe, 'maar wel stabiele mensen die niet in geldproblemen zitten en die normaal kunnen functioneren. Daar moet de focus op liggen; niet op wat precies de gezinsvorm moet zijn waarbinnen je kinderen opvoedt.' De politiek handelt hier alleen niet genoeg naar. De opvoeding van een kind is enorm duur, al helemaal wanneer ouders dit deels moeten uitbesteden aan de kinderopvang. Kinderopvang is er in Nederland vooral op gericht dat ouders kunnen werken, benadrukt Houwink ten Cate. Het is voor haar onbegrijpelijk dat goede kinderopvang niet tot een vanzelfsprekendheid wordt gemaakt, waar volwassenen met kennis en ervaring kinderen de ruimte bieden om te leren. 'Dat mijn kind een goede dagbesteding heeft, waarin hij zich kan ontwikkelen, vind ik minstens zo belangrijk als dat kinderopvang mij de ruimte geeft om bijvoorbeeld nu met jullie te praten.'

De echte bevrijding zit volgens Houwink ten Cate in de wetgeving voor meeroudergezinnen. Dergelijke wetgeving zou het toestaan om meer dan twee volwassenen van juridisch ouderschap te voorzien of ouderlijk gezag te geven, en hen daarmee in staat stellen een

kind in te schrijven op een school of een paspoort voor het kind aan te vragen – 'althoewel dat in dit kabinet niet gaat gebeuren.' In deze gezinnen zou de zorg en verantwoordelijkheid voor kinderen door meer dan twee volwassenen op zich genomen en onderling verdeeld kunnen worden. 'Ik geloof veel meer in het idee dat mensen in staat gesteld worden om zelf te bedenken wat voor hen werkt.' Ook voor queergezinnen en kwesties rondom adoptie en draagmoederschap zou dit volgens haar een vruchtbare oplossing zijn. Tegelijkertijd is dit een van de grootste kritieken op *De mythe van het gezin*. Veel queerstellen geven aan een 'gewoon' gezin te willen zijn. Zij willen geen deel uitmaken van grotere gezinsvormen. Gezien vanuit de dominante culturele traditie van het kerngezin begrijpt Houwink ten Cate deze wens wel. Toch wil ze er nadrukkelijk voor hoeden dat een queer 'kerngezin' met twee ouders het einde van de discussie over opvoeding en taakverdeling is. Een kind kan volgens haar ook liefde en genegenheid ervaren buiten een gezin met twee ouders.

De vrouw in de wetenschap

De discussie over gezinsvormen is onlosmakelijk verbonden met de positie en mogelijkheden van vrouwen op de werkvloer, en in het bijzonder in de wetenschap, waar persoonlijke keuzes vaak onder een vergrootglas liggen. Voor Houwink ten Cate lopen werk en privéleven steeds meer in elkaar over, zeker nu ze moeder van een dochter is geworden. Onderwerpen als vrouwelijkheid, feminisme en moederschap worden extra relevant voor haar, aangezien ze ook haar dochter zullen beïnvloeden, zo stelt ze in de *Volkskrant*-podcast *Culturele bagage*.³ Tijdens ons gesprek benadrukt Houwink ten Cate dat deze persoonlijke affiniteit voor dit soort onderwerpen haaks staat op de wetenschappelijke idealisering van objectiviteit. 'Er is mij echt aangeleerd om niet in de ik-vorm te schrijven, en ook

mijn proefschrift was heel afstandelijk.’

‘Ik vond het wel echt een stap om meer persoonlijk te schrijven’, vervolgt Houwink ten Cate. Voor haar helpt hierbij een scheiding van talen: wetenschap bedrijft zij in het Engels terwijl ze haar breder publieksgerichte werk voor een Nederlands publiek schrijft. In beide talen schrijft ze over vergelijkbare onderwerpen, maar met een andere invalshoek. Zo heeft *De mythe van het gezin* een wetenschappelijke invalshoek met enkele persoonlijke verhalen. Maar in de reacties op het boek overschaduwden de paar persoonlijke anekdotes al snel de wetenschappelijke kern. Houwink ten Cate twijfelt dan ook of er een Engelse vertaling van *De mythe van het gezin* zal komen, uit angst dat internationale publiciteit over haar persoonlijke leven de receptie van haar wetenschappelijke werk zal beïnvloeden. Als vrouw in een door mannen gedomineerd werkveld ervaart Houwink ten Cate al genoeg obstakels om serieus genomen te worden.

Dit geldt ook voor onderwerpen die als ‘vrouwenkwestie’ worden gezien. Houwink ten Cate begon haar wetenschappelijke carrière met een focus op intellectuele geschiedenis, met name op de werken van Hannah Arendt, een vrouw in een overwegend mannelijke wereld. Toen Houwink ten Cate haar focus verlegde naar het feminisme van de jaren zeventig, viel haar de triomfante reactie van haar mannelijke collega’s op. ‘Zij zagen mij als concurrent wegvallen,’ omdat ze dit onderwerp als minder intellectueel zagen. Een dergelijke spanning herkent Houwink ten Cate eveneens in de verdeling van archiefmateriaal. Gespecialiseerde archieven zoals Atria, het kennisinstituut voor emancipatie en vrouwengeschiedenis, geven een sterk signaal af naar de buitenwereld. Enerzijds laten ze zien dat ondergeschikte groepen belangrijk zijn en gehoord en gedocumenteerd moeten worden. Tegelijkertijd werkt het isoleren van deze groepen in eigen archieven ook

marginalisering in de hand: mensen die zich niet met ongelijkheid bezighouden zullen minder snel een archief als Atria raadplegen. Houwink ten Cate: ‘De oprichting van een vrouwenarchief geeft een sterk signaal af, maar je verliest daarmee ook wat.’

Hier weerspiegelen zich vaste patronen die Houwink ten Cate ook in het dagelijks leven ziet. Net zoals hoe Brinkgreve uiteindelijk meer verantwoordelijkheid voor het huishouden droeg dan haar man, blijven vrouwen vaak geconfronteerd met structuren en verwachtingen die hun positie beperken, zowel binnen gezinnen als binnen de academische wereld. Geschiedenis, wetenschappelijke erkenning en gezinsrollen blijken diep verweven te zijn met dezelfde hardnekkige patronen van ongelijkheid.

Tot slot

Aan het einde van het gesprek blikten we samen met Houwink ten Cate terug op de nalatenschap van de feministische golven van de vorige eeuw. Deze bredere reflectie bood de mogelijkheid om de eerder besproken ongelijkheden in gezinsverhoudingen en rolpatronen in een historisch kader te plaatsen. Met name de tweede feministische golf (ca. 1960-1990) was dé periode waarin veel van de discussies over ouderschap en de positie van vrouwen op de werkvloer op hiervoor ongeëvenaarde schaal aangekaart werden. Tegenwoordig wordt er behoorlijke kritiek geuit op deze bewegingen, die veelal als wit en elitair bestempeld worden. Houwink ten Cate vindt dat de kritieken op deze bewegingen soms te gemakkelijk zijn. Deze golven waren zeker niet perfect, maar ze benadrukt wel dat we de bestaande rechten zoals op abortus aan die bewegingen te danken hebben. ‘Dat zijn enorme verworvenheden uit die tijd, dus ik vind dat zelf helemaal niet iets om laatdunkend over te doen. Die beweging was bovendien veel diverser dan wij vaak denken.’ Zwarte, migranten- en

vluchtelingenvrouwen (ZMV-vrouwen) hebben een belangrijke rol gespeeld in de tweede feministische golf. Juist hun posities verschilden van de witte vrouwen wier strijd beter bekend is, omdat hun levens door koloniale structuren beïnvloed zijn, in de koloniën zelf of nadat zij in Nederland terecht zijn gekomen als migranten of vluchtelingen. Hun aandeel in de strijd voor vrouwenrechten wordt vaak nog over het hoofd gezien.

Deze blinde vlek is het gevolg van historische praktijken. ‘Tegelijkertijd is het wel echt zo dat er een bepaalde hiërarchie was,’ erkent Houwink ten Cate, ‘bijvoorbeeld in wat mediageniek gevonden werd.’ In het onderzoek voor haar proefschrift kwam ze dergelijke ongelijkheden bijvoorbeeld tegen in de archiefstukken van de blijf-van-mijn-lijfhuizen. ‘Binnen die huizen zag je ook dat witte vrouwen de boel daar leidden en daar enorme ideeën hadden over hoe ze dat gingen doen. Dat sloot soms helemaal niet aan bij de realiteit van bijvoorbeeld Surinaamse vrouwen die daar waren, of hoe hun leven eruit zag, wat zij wilden,

of zij wel of niet wilden scheiden.’ De inrichting van die huizen bood op die manier weinig ruimte voor alternatieve ideeën over hoe vrouwen hun levens wilden inrichten. De verschillende posities en doelen van ZMV-vrouwen bieden een belangrijke toevoeging aan het debat over zelfbeschikkingsrecht; die wensen kunnen meerdere vormen aannemen. Dat is uiteindelijk ook wat Houwink ten Cate beoogt: een samenleving waarin mensen vrijer zijn om hun gezinsleven in te richten en onderling te verdelen zoals zij dat zelf willen.

Lotte Houwink ten Cate is als historica gepromoveerd aan de Columbia University of New York. Aan de Universiteit van Londen werkt ze momenteel aan een boek over het spanningsveld tussen feminisme en heteroseksualiteit, en een tweede project over ecofeminisme. Buiten haar wetenschappelijke publicaties schrijft ze geregeld voor *de Volkskrant*, *NRC* en *De Groene Amsterdammer*.

Eindnoten

- 1 L. Houwink ten Cate, *De mythe van het gezin* (Amsterdam 2024) 20.
- 2 B. Pierik, *Zoveel leven voor de deur: een geschiedenis van alledaags Amsterdam in de zeventiende en achttiende eeuw* (Amsterdam 2024).
- 3 *De Volkskrant*, *Culturele bagage*, <https://www.volkskrant.nl/podcasts/culturele-bagage~b97bc099/> (geraadpleegd op 30 juni 2025).